

УДК 378.147:004

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2023.32.292642](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2023.32.292642)

МАРІЯ ДЯЧЕНКО

ORCID: 0000-0001-7250-1371

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ТЕТЯНА РОЖНОВА

ORCID: 0000-0002-3608-8943

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

ІРИНА ДЯЧЕНКО

ORCID: 0000-0003-1240-3918

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

АНАСТАСІЯ КУШНЕРИК

ORCID: 0009-0001-8492-116X

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПРОБЛЕМА МЕДІАОСВІТИ ТА МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЯК ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Обґрунтовано теоретичні засади медіаосвіти та формування медіаграмотності майбутніх педагогів у контексті їхнього професійно-творчого розвитку й готовності до медіаосвітньої діяльності; охарактеризовано особливості підготовки майбутніх учителів до організації медіаосвіти та формування медіаграмотності учнів.

***Ключові слова:** інформація, інформаційне суспільство, майбутній педагог, медіа, медіаграмотність, медіаосвіта, професійно-творчий розвиток, учень, формування.*

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України в європейський комунікаційний і освітній простір зростає роль засобів масової інформації. Характерними ознаками сучасного соціокультурного й інформаційно-медійного простору є перманентність і швидкість змін у всіх сферах суспільного життя, мозаїчність і візуалізація інформації.

У будь-якій демократичній державі медіа не лише впливають на громадську думку, але й певним чином формують культуру, моральні й духовні цінності та етичні норми читачів, слухачів, глядачів. Від рівня сучасної медіаосвіти багато в чому залежить майбутнє держави. У сучасних умовах різкого загострення інформаційного протистояння та потужної інформаційної війни актуалізується проблема медіаосвіти особистості вже з раннього віку, з початкових класів загальноосвітньої школи. Тому надзвичайно важливу роль наразі відіграє питання підготовки майбутніх учителів до організації медіаосвітньої діяльності, висвітлення якого становить мету нашої статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток громадянського суспільства, реалізація нових ідей, формування й удосконалення системи ціннісних орієнтацій значною мірою залежать від громадянської активності кожної людини, у зв'язку з чим особливої актуальності набирає проблема правильних акцентів у підготовці студентів з метою розвитку в них не лише важливих професійних рис, але й готовності до організації медіаосвіти в школі.

Сьогодні медіаосвіта – один з головних пріоритетів освітньої політики в Україні, оскільки вона: сприяє надійному використанню інтернет та медіаресурсів у навчанні, професійній діяльності, саморозвитку особистості людини будь-якого віку; забезпечує повсякденне оперування різними медіа- та інформаційно-комунікаційними прикладними технологіями тощо.

Науково-теоретична значущість проблеми та її актуальність визначили тему статті, метою якої стало: обґрунтувати теоретичні засади медіаосвіти та формування медіаграмотності майбутніх педагогів у контексті їхнього професійно-творчого розвитку й готовності до медіаосвітньої діяльності. Реалізація мети передбачала постановку й виконання завдань: висвітлити теоретико-методологічні аспекти медіаосвіти та медіаграмотності; окреслити концептуальні засади підготовки майбутніх учителів до організації медіаосвіти учнів; охарактеризувати особливості підготовки майбутніх педагогів до формування медіаграмотності школярів.

Наразі продовжують виникати новітні медіа, що використовують технології, які ще вчора здавалися казковими (Мак-Люен, 2015). Поняття «медіа» (від англ. – «media») охоплює засоби передавання, зберігання та відтворення інформації. Вперше термін «медіа» було використано ученим Г. Маклуеном, але тоді дослідник застосував його на означення засобів комунікації, до яких було віднесено все, впливає на життя світогляд, комунікацію людини (книги, одяг, світлина, реклама) (там само).

У загальному значенні медіа розуміють як усі канали комунікації (радіо, телебачення, інтернет, електронні медіа, що «послугуються комп'ютерними та мережними технологіями, – «нові медіа» (Eisner, 1985).

Як зазначено в «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», медіаосвіта – це частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до взаємодії з сучасною системою мас-медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (*Концепція впровадження медіаосвіти в Україні*, 2016).

Усі медіа впливають на освітній процес у цілому, на формування громадської думки та поглядів, на поведінку особистості та її свідомість, на реакцію на відповідну інформацію тощо. Медіа поступово стають джерелом не лише нової інформації, але і прикладів соціальної поведінки, зразків міжособистісної комунікації тощо. Це, звичайно, не може не впливати на розвиток та саморозвиток особистості, на її соціалізацію на різних вікових етапах, оскільки інформація з медіа проникає у свідомість особистості, формуючи її світогляд, громадянську позицію тощо.

Загальновідомо, наразі більшість учнів і студентів віддають перевагу інтернет-медіа, що стала їхньою віртуальною реальністю з передовими прогресивними технологіями.

Медіаосвіта – це частина базових прав кожного громадянина в кожній країні світу на свободу висловлювання та на доступ до інформації; інструмент розбудови та дотримання демократії (Іванов, Волошенюк, 2012, с. 8); це – педагогічний процес, метою якого є навчити особистість шляхом застосування медіазасобів брати участь у медіакультурному середовищі, сприймати, аналізувати, оцінювати інформацію тощо (Петрик, 2014, с. 51); це – невід'ємна складова освітнього процесу, спрямована на підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні медіа (комп'ютерно спілкування, інтернет, мобільна телефонія) (Курліщук, 2013).

Майбутні вчителі здобувають необхідну інформацію та збагачують свій кругозір завдяки мас-медіа. Слід пам'ятати, що медіаосвіта є ключовим складником інформаційної безпеки країни, одним з важливих чинників формування почуття патріотизму, національної свідомості, історичної пам'яті тощо.

Функцією медіаосвіти є підготовка учнів та студентів до життя в інформаційному суспільстві, а саме формування у них умінь: аналізувати, критично осмислювати медіа-тексти; оцінювати зміст медіаконтексту з позиції його політичних, соціальних, культурних, навіть комерційних інтересів; інтерпретувати інформацію медіа та розуміти, які цінності чи небезпеку вона в собі має; добирати відповідні медіа та медіапродукти для організації медіаосвіти молодших школярів.

Основні завдання медіаосвіти: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різноманітної інформації, навчити учнів розуміти її, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, оволодівати засобами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів.

В умовах інформаційного суспільства широкого розвитку та вжитку набули інформаційно-комунікаційні технології, зокрема: хмарні обчислення, web-технології, впровадження штучного інтелекту, використання смартфонів та різних гаджетів, що, без сумніву, чинить неоднозначний вплив загалом на освіту, зокрема і на професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів, стаючи потужним чинником соціалізації учнів та молоді. Завдання медіаосвіти – навчити учнів та молодь правильно користуватися медійною інформацією, усвідомлювати наслідки її впливу на свідомість її споживачів.

Медіаосвіта сприяє вирішенню певних суперечностей, що існують в освітньому процесі учнів та студентської молоді:

1) між реальними вимогами та викликами інформаційного суспільства та фактичним рівнем медіапідготовки учнів і студентів;

2) між потребою в інтеграції медіаосвіти та недостатністю науково-інформаційного підходу до сучасного освітнього процесу;

3) між широким застосуванням медійних ресурсів учнями та студентами – з одного боку й відсутністю обґрунтованої стратегії використання ЗМІ в освітньому процесі загальноосвітньої та вищої школи.

У цьому контексті виокремлюються ключові завдання, що полягають у таких положеннях:

- формування медіакомпетентності та медіаграмотності усіх суб'єктів освітнього процесу;
- розвиток критичного мислення усіх, хто навчається;
- застосування в освітньому процесі закладів вищої освіти, в яких відбувається професійна підготовка фахівців педагогічних спеціальностей, медіаматеріалів різних жанрів і видів;
- розроблення методичного інструментарію з медіаосвіти та медіаграмотності;
- дидактичне забезпечення для використання медіаресурсів;
- визначення механізмів інтеграції медіаосвіти з вищою та загальною середньою освітою;
- розроблення стимулів і мотивів підвищення ефективності медіаосвіти учнів та студентів;
- забезпечення матеріальної складової процесу медіаосвіти;

- розроблення методичних рекомендацій щодо формування медіаграмотності та медіакомпетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки;
- передбачення очікуваних результатів ефективної організації медіаосвіти учнів.

До поняття «медіаосвіченість» як синонім часто вживають термін «медіаграмотність», що трактується переважно таким чином: система медіазнань та ціннісного ставлення до медіаосвіти, а також уміння в цілому, які сприяють формуванню в учнів медіаграмотності.

Медіаграмотність можна тлумачити як здатність особистості самостійно знаходити інформацію, критично її осмислювати, оцінювати, використовувати, транслювати тощо. Формування медіаграмотності в процесі медіаосвіти – це результат розвитку навичок роботи з інформацією (збору, аналізу, оцінки, обробки, передачі).

У цьому контексті, як стверджують В. Іванов, О. Волошенко (Іванов, Волошенко, 2012), слід звернути увагу на ключові принципи медіаграмотності: моделювання уявлення про світ засобами медіапродуктів; формування реальної засобами медіа; відображення суб'єктивних уявлень про світ через медіапродукти; особистісна інтерпретація медіаповідомлень споживачами інформації (читачами, слухачами) через кризу призму власних інтересів, життєвого досвіду поточних уявлень про реальність; віддзеркалення через медіаресурси певних ідеологічних засад та ціннісних орієнтацій; формування громадської думки та суспільної свідомості, певної життєвої філософії; аналіз під впливом медіаповідомлень подій у країні та на світовій арені; вплив виду та форми медіа на зміст і спрямування інформації, що породжує різні способи її інтерпретації, а відтак спонукає реципієнтів до її аналізу та до формування власних поглядів на надану інформацію тощо.

Медіаграмотність формується засобами медіатехнологій, які розширюють можливості освітнього процесу та сприяють збагаченню знань, розширенню системи ціннісних орієнтацій та розвитку критичного мислення особистості школяра, щоб свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, вміти користуватися ІКТ, спілкуватися за допомогою медіазасобів.

Медіаграмотність набувається поступово й перманентно, при цьому здобуваються знання, формуються вміння та навички застосування контенту медіапростору. У цьому контексті необхідно критично сприймати інформацію від різних інформаційних ресурсів, вміти аналізувати інформацію, перевіряти її. Медіаграмотність – суттєва потреба сучасного інформаційного суспільства, оскільки інформацію, що знаходиться в медійному просторі і споживається користувачами, повинна ретельно аналізуватися та відстежуватися.

Критеріями медіаграмотності сучасного майбутнього вчителя вважаємо:

- обізнаність із закономірностями освітнього процесу в реаліях інформаційного суспільства;
- застосування ІКТ в освітньому процесі;
- вміння критично сприймати, аналізувати, оцінювати, навчальну інформацію; сформованість практичних і технічних навичок щодо застосування цифрових ресурсів і програмних засобів;
- використання різних застосунків та додатків;
- вміння підготувати графічні ілюстрації щодо медіаосвіти;
- здатність до розробки методичних матеріалів, призначених для формування медіаграмотності та медіакомпетентності учнів;
- уміння самостійно розробляти інтернет-ресурси;
- здатність адаптувати готові навчально-методичні розробки, використані та інтернет-ресурсів; вміння моделювати уроки та виховні заходи з медіаосвіти;
- прагнення до постійного самовдосконалення власної медіаграмотності.

Способи педагогічної діяльності майбутніх учителів, спрямованої на організацію медіаосвіти учнів, на наш погляд, такі: вміння бачити проблему і нестандартно вирішувати її; здатність генерувати ідеї; вміння створювати оригінальні медіатексти; вміння знаходити нові засоби, способи, шляхи розв'язання освітніх завдань (в тому числі – професійно орієнтованих); здатність працювати над створенням групового медіапроєкту.+

Завдяки медіаграмотності формується:

1) здатність розрізняти відмінності між реальним світом та засобами масової інформації, що, зокрема відбувається під час комп'ютерних ігор, коли діти вчать перемогати зло, боротися за добро, тримати під контролем ситуацію, що сприяє розвитку впевненості та самодостатності;

2) готовність до навчання учнів диференціювати можливі позитивні та негативні наслідки (серед негативних можна виокремити так зване кліпове мислення як мислення одномоментного сприйняття, що виникає в результаті довготривалого користування поверхневою інформацією з інтернет-ресурсів чи телевізійних програм, яку необхідно сприйняти, осмислити, оцінити всього впродовж 2–3-х хвилин, щоб швидко її й забути через нову інформацію, яка відразу ж надходить до учня, що, звичайно, послаблює відповідальність, емпатійність, цілісність мислення тощо;

3) здатність до встановлення зв'язків між реальною дійсністю та емоційним іміджем особистості – з одного боку, й образами успішних і безтурботних зірок або героїв з віртуальної реальності, що також впливає на формування світогляду;

4) певний медійний досвід учнів через комп'ютерні ігри, улюблені мультфільми, фільми і телепрограми, журнали тощо.

У процесі медіаосвіти як компоненті професійно-творчого розвитку майбутніх педагогів надзвичайно важливим є використання електронних освітніх ресурсів в освітньому процесі, що зумовлена широким

діапазоном інформаційно-комунікаційних і технологічних засобів у вищій освіті. є створення інформаційного освітнього середовища, оскільки ІКТ в освітньому процесі активізують та інтегрують навчальні ресурси, що сприяє використанню програмного забезпечення для виконання практичних (лабораторних) робіт, створення студентами творчих проєктів тощо. Цьому сприяє упровадження інноваційних освітніх технологій, потужна інформаційна й електронна підтримка аудиторної та самостійної роботи студентів у віртуальному інформаційному просторі закладу вищої освіти.

З огляду на те, що третє тисячоліття називають епохою інформаційного прогресу, можна стверджувати, що від учительського професіоналізму, педагогічної майстерності в медіаосвіті залежить майбутнє українського суспільства, його стабільність, інформаційна безпека й авторитет у світі. Адже в демократичній державі медіаосвіта суттєво впливає на формування громадської думки й культури суспільства, цінностей та етичних норм.

На думку Г. Онкович, надання здобувачам вищої освіти знань з медіаінформаційної грамотності уможливорює формування медіакомпетентності майбутніх учителів з проєкцією на високий рівень майбутньої педагогічної діяльності в школі (Онкович, 2007).

Підготовка майбутніх учителів до організації медіаосвіти школярів – це збагачення їх: професійно значущими рисами; умінням доводити знання до творчого, перетворюючого рівня шляхом розвитку загальних творчих сил (мислення, уяви, здатності творчо реагувати на зміни в усіх сферах життя); здібностями компетентно виконувати організаційні функції з медіаосвіти та свою соціальну роль у суспільстві.

Висновки. Отже, вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх педагогів є особливо актуальним завданням вищої освіти. Постає необхідність пошуку нових шляхів, змісту, науково-методичного забезпечення підготовки педагогів до організації медіаосвіти учнів в умовах глобалізаційного інформаційного суспільства. Те, якою Україна буде завтра, багато в чому залежить від сучасного рівня професійної підготовки майбутніх майбутніх учителів та їхньої готовності до організації медіаосвіти учнів з використанням сучасних навчальних технологій на основі особистісно-орієнтованого підходу в умовах педагогічно комфортного освітнього середовища, що сприятиме інтелектуальному розвитку та саморозвитку особистості майбутнього медіаграмотного вчителя.

Професійно-творча самореалізація медіаосвіченої особистості педагога – важливий показник її життєдіяльності та успішності у професійній сфері. Самореалізація передбачає його активну життєву позицію, яка може ефективно формуватися лише у взаємозв'язку самовиховання з постійним прагненням особистості до швидкого досягнення високих рівнів самореалізації в процесі творчого саморозвитку, що допомагає особистості піднятися на вищий рівень й зуміти компетентно і творчо вирішувати життєво необхідні завдання та педагогічні проблеми.

Список використаних джерел

- Іванов, В. Ф., Волошенюк, О. В. (Упоряд.). Різун, В. В. (Ред.). (2012). *Медіаосвіта та медіаграмотність*: підручник. Київ: Центр вільної преси.
- Курлішук, І. І. (2013). Медіаосвіта студентства у сучасних соціально-педагогічних тенденціях і проблемах. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 3 (262), 113-120.
- Левківський, К. М., Іванов, В. Ф., Даниленко, В. І., Мележик, В. П., Волошенюк, О. В., Мороз В. О. (2011). *Медіаосвіта (медіаграмотність)*: навчальна програма (для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників). Київ.
- Мак-Люен, Маршалл. (2015). *Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги*. Київ: Ніка-Центр.
- Найдьона, Л. А., Слюсаревський, М. М. (Ред.). (2016). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова р*
- Онкович, Ї. В. (2007). Медіапедагогіка. Медіаосвіта. Медіадидактика. *Вища освіта України*, 2, 63-69.
- Петрик, Л. (2014). Можливості застосування медіазасобів на уроках іноземних мов. *Проблеми підготовки аучасного вчителя*, 10, 2, 8-54.
- Eisner, W. (1985). *Comics and Sequential Art / Will Eisner*. Tamarac (FL): Poorhouse Press.

ч
і

References

- Eisner, W. (1985). *Comics and Sequential Art / Will Eisner*. Tamarac (FL): Poorhouse Press.
- Ivanov, V. F., & Volosheniuk, O. V. (Comps.). Rizun, V. V. (Ed.). (2012). *Mediaosvita ta mediahromotnist [Media education and media literacy]*: pidruchnyk. Kyiv: Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].
- Kurlishchuk, I. I. (2013). Mediaosvita studentstva u suchasnykh sotsialno-pedahohichnykh tendentsiakh i problemakh [Media education of students in modern socio-pedagogical trends and problems]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Taras Shevchenko LNU]*, 3 (262), 113-120 [in Ukrainian].
- Levkivskiy, K. M., Ivanov, V. F., Danylenko, V. I., Melezhyk, V. P., Volosheniuk, O. V., & Moroz V. O. (2011). *Mediaosvita (mediahromotnist) [Media education (media literacy)]*: navchalna prohrama (dlia slukhachiv kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovopedahohichnykh pratsivnykiv). Kyiv [in Ukrainian].
- Mak-Liuen, Marshall. (2015). *Halaktyka Gutenberga: stanovlennia liudyny drukovanoi knyhy [Gutenberg's Galaxy: The Making of the Printed Book Man]*. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].

я

т

о

з

н

- Naidona, L. A., & Sliusarevskiy, M. M. (Eds.). (2016). *Kontsepsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini (nova redaktsiia) [Concept of implementation of media education in Ukraine (new edition)]*. Kyiv. Retrieved from <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016> [in Ukrainian].
- Onkovych, H. V. (2007). Mediapedahohika. Mediaosvita. Mediadydaktyka [Media pedagogy. Media education. Media didactics]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher education of Ukraine]*, 2, 63-69 [in Ukrainian].
- Petryk, L. (2014). Mozhyvosti zastosuvannia mediazasobiv na urokakh inozemnykh mov [Possibilities of using media in foreign language lessons]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia [Problems of modern teacher training]*, 10, 2, 8-54 [in Ukrainian].

DIACHENKO M.

Classical Private University, Zaporizhzhia, Ukraine

ROZHNOVA T.

University of Education Management, Kyiv, Ukraine

DIACHENKO I.

Classical Private University, Zaporizhzhia, Ukraine

KUSHNERYK A.

Zaporizhzhia National University, Ukraine

THE PROBLEM OF MEDIA EDUCATION AND MEDIA LITERACY AS AN EDUCATIONAL COMPONENT OF THE PROFESSIONAL AND CREATIVE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

The article substantiates the theoretical principles of media education and the formation of media literacy of future teachers in the context of their professional and creative development and readiness for media education activities. The theoretical and methodological aspects of media education and media literacy are highlighted and the conceptual principles of training future teachers for the organization of media education of students are outlined. The peculiarities of training future teachers for the formation of media literacy of schoolchildren are characterized.

It is noted that in modern conditions, all media influence the educational process as a whole, the formation of public opinion and views, the behavior of an individual and his consciousness, the reaction to relevant information, etc. The media is gradually becoming a source not only of new information, but also of examples of social behavior, examples of interpersonal communication, etc. It is emphasized that media education is a key component of the country's information security, one of the important factors in the formation of a sense of patriotism, national consciousness, historical memory, etc. Emphasis is placed on the need to find new ways, content, and scientific and methodological support for teacher training for the organization of media education of students in the conditions of a globalized information society. It is noted: what Ukraine will be like tomorrow depends largely on the modern level of professional training of future future teachers and their readiness to organize media education of students using modern educational technologies based on a person-oriented approach in a pedagogically comfortable educational environment that will promote intellectual development and self-development personalities of the future media literate teacher. Professional and creative self-realization of a media-educated personality of a teacher is an important indicator of her life activity and success in the professional sphere.

Key words: *information, information society, future teacher, media, media literacy, media education, professional and creative development, student, formation.*

Стаття надійшла до редакції 01.09. 2023